בין אברם ולוט: שני מודלים של עושר ויחסי משפחה

הרב ש״י הלד[1] - held@hadar.org

לך לך תשפ"ז

פרק יג בבראשית הוא סיפורה של משפחה בהתפרקות. באופן פרדוקסלי, דווקא ברכת השפע האלוהית מציתה מריבה עמוקה בין אברם ואחיינו לוט. אף שחזרו יחד לכנען, דרכיהם של השניים נפרדות: אברם נשאר בכנען ואילו לוט מתיישב בסדום.

התפצלותם של אברם ולוט איננה רק התפצלות גיאוגרפית. זוהי גם התפצלות ערכית. המקרא משתמש באברם ולוט כסמלים לשתי דרכים שונות להתייחס ולהגיב לשפע ולעושר. אברם מצויר כאיש האמונה והאמון, אדם שראייתו נותרת בהירה גם כשעושרו גדל, ולעומתו לוט מתואר כאיש שהחומרנות והתשוקה לעוד רכוש מעוורות את עיניו. קריאה מדוקדקת בסיפוריהם פותחת בפנינו צוהר נפלא לגישתה של התורה כלפי הקבלה של השפע האלוהי והמענה אליו.

הפרק הקודם בבראשית, פרק יב, מספר על רעב כבד בארץ (יב:י) הגורם לאברם לרדת מצרימה – ועל פיצול המשפחה בעקבות החשש שפרעה יקח לעצמו את שרי ויהרוג את אברם. פרק יג מציג בפנינו ניגוד חריף: אברם "**כָּבֵד מְאֹד** בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב" (יג:ב). שוב המשפחה נקרעת לשניים – אולם הפעם הסיבה לפיצול היא העושר. בבחירת המילים הזהירה שלה, התורה רומזת שאם בכוחו של המחסור לפרק משפחות, אין ספק שגם בכוחו של השפע לעשות כן.

לוט מלווה את אברם מתחילת מסעו לארץ המובטחת: "וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת־שָׂרַי אִשְׁתּוֹ וְאֶת־לוֹט בֶּן־אָחִיו וְאֶת־כָּל־רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכָשׁוּ וְאֶת־הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר־עָשׂוּ בְּחָרָן וַיֵּצְאוּ לָלֶכֶת אַרְצָה כְּנַעַן וַיָּבֹאוּ אַרְצָה כְּנָעַן" (יב:ה). אחרי שהות זמנית במצרים אברם חוזר לכנען, ובשלב זה רומז לנו הכתוב בעדינות כי יחסי הקרבה ששררו בין אברם

[1] תרגום לעברית מאת עודד לוין בעריכת צוות מכון הדר. לקריאת דבר התורה המלא:
https://mechonhadar.s3.amazonaws.com/mh_torah_source_sheets/CJLIParashatNoach5774.pdf

ואחיינו אינם כתמול שלשום: "וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ וְלוֹט עִמּוֹ הַנֶּגְבָּה" (יג:א). "מקומו [של לוט] האחרון ברשימה, אחרי רכושו החומרי של אברם, רומז לנו על ניכור מסוים".[2]

מה מפריד בין אברם ולוט? שימו לב לפסוק – המילים "וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ", כלומר הונו ועושרו, מפרידות פשוטו כמשמעו בין לוט ואברם. הקרע בין אברם ולוט מתעצם בפרק שלאחר מכן, כאשר לוט נופל בשבי: "וַיִּקְחוּ [ארבעת המלכים] אֶת־לוֹט וְאֶת־רְכֻשׁוֹ בֶּן־אֲחִי אַבְרָם וַיֵּלֵכוּ וְהוּא יֹשֵׁב בִּסְדֹם" (יד:יב). הניסוח החריג מעביר מסר ברור: רכושו של לוט הוא הדבר שמשבש את מערכת היחסים שלו עם דודו.

בחזרה לפרק יג, העושר שאברם ולוט זוכים לו גדול כל כך עד ש"לֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב וְלֹא יָכְלוּ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו" (יג:ו). הרועים של אברם ולוט מתחילים לריב. כדי למנוע פיצוץ אברם מדבר על ליבו של לוט: " אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין רֹעַי וּבֵין רֹעֶיךָ כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים אֲנָחְנוּ" (יג:ח).[3]

עם זאת, בהצעתו ללוט אברם מגיב "בנדיבות קיצונית":[4] "הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי אִם־הַשְּׂמֹאל וְאֵימְנָה וְאִם־הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה" (שם, ט). נדיבותו של אברם מעידה על בטחונו בהבטחה האלוקית. אברהם מאמין בהבטחה של אלוקים שיום אחד זרעו יירש את הארץ, אך איננו דורש שההבטחה הזו תתקיים במלואה ברגע ההווה.

הרב סולובייצ׳יק מתעקש כי האדם הדתי "רואה בכל יעוד חובת התגשמותו, בכל הבטחה – נורמה מסוימת, בכל חזון אחרית הימים – מצוה לדורות".[5] אולם בבראשית יג מתגלה תפיסה אחרת, תפיסה שדווקא רואה בסבלנות ובנכונות לחכות את הדרך הדתית הנכונה. אברם מבין שבסופו של דבר הארץ היא מתנה ולא קניין חומרי, ועל כן לא מניח לעצמו לאחוז בה בחוזקה רבה מדי.

ה׳ הבטיח את הארץ לאברם, ובכל זאת הוא מוכן לוותר על חלק ממנה למען השלום. הארץ חשובה לאברם, אך בגלל האמונה שלו והחשיבות הגדולה שהוא רואה ביחסי משפחה תקינים, הוא מסוגל לוותר על דבר היקר לו.

---

[2] סרנה, בראשית, 97. ראו גם נחמה לייבוביץ', עיונים חדשים בספר בראשית, 89: "אין סדר הדברים בפסוק דבר שבמקרה. קירבה וריחוק, קידמה ואחור, כבוד וזלזול, כל זה מתבטא [...] על יד רמיזות קלות בהבדלי סגנון דקים, שאמצעי אחד מהם – סדר המילים שבפסוק".

[3] נחום סרנה מציין כי "אין זה מקרה כי המילה "מריבה" מופיעה במקרא אך ורק לתיאור המחלוקות והתלונות של העם על מנהיגם ואלוהיהם בצימאונו למים במדבר". על כן ייתכן שהופעת המילה הזו בדברי אברם כוללת בתוכה "ביקרות סמויה על כפיות הטובה של לוט." סרנה, בראשית, 98. ראו שמות יז:ז, במדבר כ:יג, כד; שם כז:יד; דברים לב:נז; שם לג:ח; יחזקאל מז:יט; שם מח:כח; תהילים פא:ח; שם צה:ח; שם קו:לב.

[4] ברוגמן, בראשית, 130-131.

[5] הרב יוסף ד' סולובייצ'יק, איש ההלכה, עמ' 84.

חוקר המקרא ויקטור המילטון מפנה את תשומת ליבנו לעובדה המפתיעה כי אברם "מוכן להקריב את שהובטח לו כפי שבהמשך יהיה מוכן להקריב את יצחק בנו אשר הובטח לו".[6]

מיד אחרי שדרכיהם של אברם ולוט נפרדות, ה׳ חוזר על הבטחתו לאברם שיירש את הארץ (בראשית יב:ב-ג) ואף מרחיב אותה, ובכך מאשר את בחירותיו של אברם: "כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם: וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ אֲשֶׁר אִם־יוּכַל אִישׁ לִמְנוֹת אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ גַּם־זַרְעֲךָ יִמָּנֶה" (בראשית יג:טו-יז).

מה טיבו של הפער בין דמויותיהם של אברם ולוט? "וְאַבְרָם כָּבֵד מְאֹד בַּמִּקְנֶה בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב", מתארת לנו התורה את אברם השב ממצרים, אולם אז "וַיֵּלֶךְ לְמַסָּעָיו מִנֶּגֶב וְעַד־בֵּית־אֵל עַד־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה בֵּין בֵּית־אֵל וּבֵין הָעָי: אֶל־מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם בָּרִאשֹׁנָה וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם בְּשֵׁם ה׳ (יג:ב-ד). לא בכדי מספרת לנו התורה כי אברם שב אל חייו הקודמים, אל אותו הבית ואל אותה התמסרות לעבודת ה׳. ברצונה לרמוז לנו כי התעשרותו של אברם לא שינתה אותו.[7] קריאתו של אברם בשם ה׳ בולטת נוכח היעדרותן המוחלטת של פעולות הודיה או דבקות כלפי ה׳ מצידו של לוט. יתרה מזו, כשאברם מציע ללוט כל חלק שירצה בארץ, לוט בוחר באזור סדום, הנמצא מחוץ לגבולות ההבטחה. אברם צובר עושר אך נשאר צנוע וירא אלוהים, מודע שכל מה שקיבל הוא מתנת שמיים. לוט צובר עושר ומשתוקק להתעשר עוד, עד שהוא עוזב את הארץ המובטחת לטובת מקום שנראה לו פורה יותר מבחינה חומרית.

ההחלטה של לוט ממחישה את הכוח הרב של מראה עין להוליך אותנו שולל ואת היכולת של הרכושנות שלנו לסמא את עינינו. לוט רואה את יופייה של ארץ סדום אך לא מתבונן לרגע באופיים של יושביה: "וְאַנְשֵׁי סְדֹם רָעִים וְחַטָּאִים לַה׳ מְאֹד" (יג: יג).[8] סדום הרי היא "כארץ מצרים", אולם לכאורה על רקע התנסות העבר של אברם ושרי במצרים הדמיון הזה לא אמור להיות מושך במיוחד.

התורה מנגידה בעדינות בין דמויותיהם של אברם ולוט. אף שהוא המבוגר בין השניים אברם נוהג בצניעות, שואל לפיו של לוט ונותן לו לבחור כל חלק שירצה בארץ. לעומת זאת, לוט מתנהג בצורה שונה מאוד. "לו היה נוהג בדרך ארץ לוט היה שואל לעצתו של אברם אולם למרבה הפלא הוא מסכים ובוחר בעצמו. ללא היסוס

---

[6] המילטון, ספר בראשית פרקים א-יז, 392.

[7] פירוש כתב סופר (הרב שמואל בנימין סופר, 1815-1871) לבראשית יג:ג. ראו גם ארנולד, בראשית, 140.

[8] סרנה, בראשית, 99. יש חוקרים הטוענים כי לוט לא ידע מאומה על אופיים של אנשי סדום. ראו למשל המילטון, ספר בראשית א-יז, 394. לי ולמרבית החוקרים נראה כי פסוקים י ויג מורים דווקא כי הבחירה של לוט הייתה במקרה הטוב אווילית ובמקרה הרע, נבעה מכוונות רעות. להרחבה על האפשרות השנייה ראו ולטק, בראשית, 221.

(וללא דרך ארץ) הוא בוחר בעמק הירדן ומותיר את ארץ ההר היבשה והסלעית לדודו... ללא פקפוק או התנצלות מייעד לעצמו לוט את הנתח המובחר".

למרות נדיבותו של אברם אין בכתובים רמז שהשניים הגיעו לעמק השווה. לוט מזהה את מה שהוא רוצה ומיד יוצא לדרך. בדרכה המתוחכמת משתמשת התורה בגיאוגרפיה כדי להמחיש את הניגוד שבין לוט ואברם: בסופו של הפרק "אברם נמצא בפסגות ואילו לוט שקוע בשפלת הארץ".[9]

שבת שלום.

[9] אלתר, חמשה חומשי תורה, 68.